

KOMPANIYA PUL OQIMLARINI BOSHQARISH VA PUL MABLAG'LARINI OPTIMALLASHTIRISH

Toshtemurov Bobur Boysari o'g'li

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19947152>

Annotatsiya: Mazkur tezisda kompaniya faoliyatida pul oqimlarini samarali boshqarish va pul mablag'laridan optimal foydalanish masalalari yoritilgan. Korxonaning moliyaviy barqarorligi, to'lov qobiliyati, investitsion faolligi va operatsion samaradorligi bevosita pul oqimlarining to'g'ri rejalashtirilishi hamda nazorat qilinishiga bog'liqdir. Tezisda pul oqimlarini boshqarishning iqtisodiy mazmuni, kompaniya moliyaviy holatiga ta'siri, mavjud muammolar va pul mablag'larini optimallashtirish yo'nalishlari tahlil qilingan. Shuningdek, pul oqimlarini prognozlash, debitorlik va kreditorlik qarzlarni boshqarish, xarajatlarni nazorat qilish, likvidlik zaxirasini shakllantirish va raqamli moliyaviy boshqaruv tizimlarini joriy etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: pul oqimi, kompaniya moliyasi, pul mablag'lari, likvidlik, moliyaviy barqarorlik, debitorlik qarzi, kreditorlik qarzi, operatsion faoliyat, moliyaviy boshqaruv, optimallashtirish.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida har qanday kompaniyaning barqaror faoliyat yuritishi nafaqat foyda olish darajasi, balki real pul mablag'larining harakati bilan ham belgilanadi. Amaliyotda ayrim kompaniyalar buxgalteriya hisobida foyda ko'rsatgan bo'lsa-da, yetarli pul oqimiga ega bo'lmagani sababli o'z vaqtida ish haqi, soliq, kredit, yetkazib beruvchilar oldidagi majburiyatlar va boshqa xarajatlarni to'lashda qiyinchiliklarga duch keladi. Shu bois pul oqimlarini boshqarish korxonaning moliyaviy boshqaruv tizimida eng muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Pul oqimi deganda kompaniyaning muayyan davr mobaynida pul mablag'larining kirimi va chiqimi tushuniladi. Pul kirimlari mahsulot yoki xizmat sotishdan tushgan tushum, kredit va qarz mablag'lari, investorlar kiritgan kapital, aktivlarni sotishdan tushgan mablag'lar hamda boshqa moliyaviy manbalardan shakllanadi. Pul chiqimlari esa xomashyo xaridi, ish haqi, soliqlar, ijara, kredit foizlari, asosiy vositalar xaridi, dividendlar va boshqa majburiy to'lovlar bilan bog'liq bo'ladi. Demak, kompaniya moliyaviy barqarorligi pul kirimlari va chiqimlari o'rtasidagi mutanosiblikka bevosita bog'liqdir.

Kompaniya pul oqimlarini boshqarishning asosiy maqsadi — korxonaning doimiy to'lov qobiliyatini ta'minlash, ortiqcha pul mablag'larini samarali joylashtirish, moliyaviy risklarni kamaytirish hamda investitsion imkoniyatlardan oqilona foydalanishdan iborat. Pul oqimlari samarali boshqarilmasa, kompaniyada likvidlik tanqisligi yuzaga keladi, qisqa muddatli majburiyatlarni bajarish qiyinlashadi, bank kreditlariga qaramlik ortadi va moliyaviy barqarorlik pasayadi. Aksincha, pul oqimlari to'g'ri rejalashtirilsa, kompaniya nafaqat joriy xarajatlarni qoplaydi, balki yangi loyihalarni moliyalashtirish, ishlab chiqarishni kengaytirish va bozordagi raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Pul mablag'larini optimallashtirish kompaniya ixtiyorida pul resurslaridan eng samarali foydalanishni anglatadi. Bunda asosiy e'tibor ortiqcha pul mablag'larining samarasiz turib qolishiga yo'l qo'ymaslik, kam likvidli aktivlarga haddan tashqari mablag' bog'lanib qolishini oldini olish, xarajatlarni oqilona rejalashtirish va tushumlar barqarorligini ta'minlashga qaratiladi. Chunki kompaniyada pul mablag'larining haddan tashqari kamligi to'lov qobiliyatini

zaiflashtirsa, ortiqcha pul mablag'larining ishlatilmasdan qolishi ham kapital rentabelligini pasaytiradi.

Bugungi kunda kompaniyalar pul oqimlarini boshqarishda bir qator muammolarga duch kelmoqda. Jumladan, pul tushumlarining mavsumiy o'zgaruvchanligi, debitorlik qarzlarning ortib borishi, xarajatlarning yetarlicha nazorat qilinmasligi, pul oqimlari bo'yicha aniq prognozlarning mavjud emasligi, kredit yukining yuqoriligi va moliyaviy rejalashtirish madaniyatining yetarli darajada shakllanmagani pul mablag'laridan samarali foydalanishga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, debitorlik qarzlarning o'z vaqtida undirilmasligi kompaniya hisobida foyda mavjud bo'lsa-da, real pul mablag'lari yetishmovchiligiga olib keladi.

Pul oqimlarini samarali boshqarish uchun, avvalo, kompaniyada pul oqimlari byudjetini shakllantirish zarur. Pul oqimlari byudjeti ma'lum davr mobaynida kutilayotgan pul kirimlari va chiqimlarini oldindan rejalashtirish imkonini beradi. Bu orqali kompaniya qaysi davrda pul yetishmovchiligi yoki ortiqcha likvidlik yuzaga kelishini aniqlaydi hamda zarur choralarni oldindan ko'radi. Masalan, pul yetishmovchiligi kutilayotgan davrda xarajatlarni qisqartirish, to'lov muddatlarini kelishish yoki qisqa muddatli moliyalashtirish manbalarini jalb qilish mumkin.

Shuningdek, debitorlik va kreditorlik qarzlarni boshqarish pul mablag'larini optimallashtirishda muhim ahamiyatga ega. Kompaniya mijozlarga mahsulot yoki xizmatni muddatli to'lov asosida taqdim etganda, debitorlik qarzlari shakllanadi. Agar bu qarzlari o'z vaqtida undirilmasa, kompaniyaning pul oqimi izdan chiqadi. Shu sababli mijozlarning to'lov intizomini baholash, qarzdorlik muddatlarini nazorat qilish, kechiktirilgan to'lovlar uchun jarima mexanizmini joriy etish va yirik mijozlar bilan individual to'lov jadvalini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Kreditorlik qarzlarni boshqarishda esa yetkazib beruvchilar bilan to'lov muddatlarini oqilona kelishish kompaniyaning likvidligini saqlab qolishga yordam beradi.

Pul mablag'larini optimallashtirishning yana bir muhim yo'nalishi — xarajatlarni nazorat qilishdir. Kompaniya xarajatlari operatsion, moliyaviy va investitsion xarajatlarga bo'linadi. Har bir xarajat turi kompaniya daromadiga, ishlab chiqarish samaradorligiga va pul oqimiga ta'sir qiladi. Shu bois xarajatlarni qisqartirish faqat tejash ma'nosida emas, balki har bir sarflangan mablag'dan iqtisodiy natija olish nuqtayi nazaridan tashkil etilishi lozim. Keraksiz xarajatlarni kamaytirish, xaridlarni rejalashtirish, energiya va resurslardan tejamkor foydalanish, logistika xarajatlarini optimallashtirish kompaniyaning pul oqimlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Raqamli texnologiyalar pul oqimlarini boshqarishda alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy moliyaviy boshqaruv dasturlari orqali kompaniya real vaqt rejimida pul kirimlari va chiqimlarini kuzatishi, debitorlik qarzlarni nazorat qilishi, xarajatlar limitini belgilashi va kelgusi davrlar uchun pul oqimlarini prognoz qilishi mumkin. Raqamli tizimlar inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytiradi, qaror qabul qilish tezligini oshiradi va moliyaviy shaffoflikni ta'minlaydi. Ayniqsa, o'rta va yirik kompaniyalarda avtomatlashtirilgan moliyaviy monitoring tizimlaridan foydalanish pul mablag'laridan oqilona foydalanishning muhim sharti hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, kompaniya pul oqimlarini boshqarish va pul mablag'larini optimallashtirish moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning asosiy omillaridan biridir. Pul oqimlari to'g'ri rejalashtirilgan kompaniya o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajaradi, investitsion imkoniyatlardan samarali foydalanadi, kreditga qaramlikni kamaytiradi va

raqobatbardoshligini oshiradi. Shu sababli kompaniyalarda pul oqimlari byudjetini shakllantirish, debitorlik va kreditorlik qarzlarni boshqarish, xarajatlarni nazorat qilish, likvidlik zaxirasini yaratish hamda raqamli moliyaviy boshqaruv tizimlarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.
3. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
4. Brigham, E. F., Ehrhardt, M. C. Financial Management: Theory & Practice.
5. Ross, S. A., Westerfield, R. W., Jordan, B. D. Fundamentals of Corporate Finance.
6. Van Horne, J. C., Wachowicz, J. M. Fundamentals of Financial Management.
7. Gitman, L. J., Zutter, C. J. Principles of Managerial Finance.
8. Brealey, R. A., Myers, S. C., Allen, F. Principles of Corporate Finance.
9. Atrill, P. Financial Management for Decision Makers.
10. International Financial Reporting Standards — IAS 7 Statement of Cash Flows.